

Eğitim Açısından Masal Tekerlemeleri ve İşlevselliği

Tale Tongue Twisters And Their Functionality In Terms Of Education

Dr. Öğr. Üyesi Mualla MURAT

İstanbul Aydın Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, muallamurat@yahoo.com, İstanbul/Türkiye

ÖZET

İnsanlık tarihi yaşamla ilgili her türlü ihtiyacını karşılarken, duygu ve düşüncelerini ifade ettiği edebi eserleri de oluşturmuştur. Bu edebi türlerin en eskileri doğaçlama verilen ürünlerdir. Masal da toplumların en önemli kültür imzalarından biridir.

Kurumsal eğitim sistemlerinden çok daha önce masallar toplumun eğitim aracı olmuştur. Bugün bile eğitimde önemli bir yeri olan masalların hala incelenmesi gereken pek çok boyutu vardır. Bir sembol dili olan giriş tekerlemeleri üzerinde ise hemen hemen hiç durulmamıştır.

Masal ve masal tekerlemelerini yorumlanma, çözümlenme ve algılanmasında ise üstbiliş çalışmaları önemli bir yere sahiptir. Toplumun kolektif şuurunu yansıtan doğaçlama (irticalen) eserler içerisinde sosyolojik, psikolojik, tarihi, siyasi, ekonomik ve benzeri unsurları barındırır.

Üstbiliş stratejilerini kullanan birey, ne bildiğini ve ne bilmediğini tanımlar, düşündüklerini ifade eder ve düşünme sürecini sorgular.

Bu çalışmada, disiplinler arası bir yaklaşımla üstbiliş kavramı göz önünde bulundurularak masal ve masal tekerlemeleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Masal Tekerlemeleri, üstbiliş, anlambilim

ABSTRACT

The humankind has created literary works which express feelings and thoughts while meeting all kinds of needs related to life. The most ancient of these literary genres are spontaneous products. Tale is also one of the most important cultural signatures of societies.

Beforehand of institutional education, tales were educational method of the society, Even today, Tales have important impact on education and many issues of the tales still need to be studied. Almost ever mentioned on the giriş rhyme which is a symbol language.

Metacognition works have an impact on interpretation, analysis, and perception of tales and tales rhymes. It has sociological, psychological, historical, political and economical points in spontaneous works that reflects the collective consciousness of society

The person whom uses metacognition strategies defines what he knows and does not know, express what he thinks and who also questions the process of thinking.

In this study, tales and tales rhymes are examined by considering the concept of metacognition with an interdisciplinary approach.

Keywords: Fairy tale repartee, metacognition, semantics

1.GİRİŞ

Günümüzde eğitim, bilgiye değil bilginin kullanılmasına yönelik çalışmalara yer vermektedir. Bilgiye ulaşmanın zor olduğu dönemlerde bilgiyi elde etmek eğitimin amacı haline gelmişti. Bugün ise eğitim, var olan bilgiden çok bilginin kullanılmasını amaçlamaktadır. Fakat bu alandaki çalışmalar henüz yeteri kadar yaygın değildir. Epistemoloji (Bilgi kuramı) eğitim fakültelerinde asıl hedef haline geldiğinde medeniyet seviyesine ulaşacak bilinçli bireylerin yetişmesi gerçekleşecektir.

Bilinçli bireyler yetişebilmesi için müfredattaki işlenen konulardaki tekli disiplin yerine ağırlıklı olan disipline bağlı olarak ilişkilendirilebilecek diğer disiplinlere de temas etmek (aynı zamanda anlamlı öğrenmenin bir yolu olarak) gerekir. Tematik çalışmalar daha çok ezberi gerektirmektedir. Ezberi bilgiler kodlanarak öğrenilmişler(kimya formülleri, şiir, bazı belli tarihler vb.) hariç kısa bellekten kalıcı belleğe aktarılamamaktadır. Disiplinler arası çalışıldığında bir temanın diğer temaları

ilişkilendirilmesinde dikkat çekme ve güdülenme artar. Örneğin, bir masal içinde sosyolojik, psikolojik, etnografik, antropolojik, tarihi, kültürel, sanatsal hatta simya, kimya, doğa olayları vb. pek çok disipline açılacak ipucu vardır.

Her bir edebi türden, eğitimin önemli faktörlerine ulaşmak mümkündür. Eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, sosyal beceriler, üst biliş gibi konuların teorik tanımlarla edinimleri yeterli değildir. Pozitif bilimlerde yukarıda saydıklarımızı çeşitli deney ve uygulamalarla elde etmek sosyal alanlarda da elde edilmiş anlamına gelmez. Sosyal olarak eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, sosyal beceriler gibi kazanımları uygulama örnekleri edebi türlerden faydalanarak kazanabiliriz. Örneğin, masal tekerlemelerinden pek çok kazanımı elde edebileceğimiz gibi üst biliş geliştirmeyi de sağlayabiliriz. Bu çalışmada masal tekerlemelerinin analizleri, diğer disiplinlere açılan ipuçları ve üst biliş geliştirmedeki etkisine değinilmiştir.

2. ÜST BİLİŞ

Bireylerin bilinçli yetişmesinde ise üstbiliş çalışmaları öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin en temel ilkesi olmalıdır.

Üstbiliş, en geniş anlamıyla; insanın algılama, hatırlama ve düşünmesinde yer alan zihinsel faaliyetlerin farkında olunması ve bunları kontrol etmesi olarak tanımlanmaktadır. (Özsoy,2008).

Ülgen, bireyin bilişsel sürecinden bahseder. Bu süreçlerin denetlenmesi, yeniden düzenlenmesi ve etkili bir biçimde kullanılması varsayımı ile üstbilişi tanımlar. (Ülgen,2004)

Halk dilinde çok yaygın olan ve her bireyden beklenen 'feraset' ve 'izan' sözcükleri üstbilişin karşılığıdır. TDK feraseti; anlayış, sezgi, sezgi olarak izanı ise anlayış ve anlama yeteneği olarak açıklar.

Bugün yürüyen kütüphane olarak yetiştirilen çocuklar sadece bilgi yarışmalarında başarılı olurlar. Bireylerin, ezber yoluyla çok şey bilmeleri daha sağlıklı ve mutlu bir yaşam sürecekleri anlamına gelmez. Bu bireylerden başarılı olmaları da beklenemez.

Üst bilişin gelişmesi en genel tanımıyla düşünme becerisinin gelişmesidir. Düşünme becerisi algıya dayalıdır, bu algıyı sağlayacak en temel malzeme ise toplumda var olan her türlü yaşantıyı aktaran metinlerdir. Özellikle edebî metinler, her türlü duygu ve düşünceyi sanatsal bir boyutta aktardığı için eğitim aracı olarak kullanılması düşünme becerisinin gelişimini de kolaylıkla sağlamaktadır. Okuma, dinleme, konuşma ve yazma alan becerileriyle metinler eğitimde kullanılmaktadır. Bu dört temel dil becerisi sağlıklı işlendiği takdirde bir üst boyut olan düşünme becerisine geçilebilir. Esasen önemli olan bireye Bloom ve Solo taksonomilerindeki analiz, sentez ve kavrama basamaklarını kavratmak ve metinlerdeki somut anlamdan çıkmasını diğer anlamlarına ulaşmasını sağlamaktır.

Batıda Derrida, doğuda ise İbn-i Arabi bu alanlarda çok ciddi teoriler ortaya koymuşlardır. Bir metin görüldüğü anlamdan daha fazla anlam taşımakta ve katman katman anlamlardan oluşmaktadır.

Derrida'nın Rousset üzerine yazdığı bir makalede metnin hiçbir zaman mevcut olmadığını iddia eder. Bir metnin yorumu hazır olmasının, bazı mutlak eşzamanlılık ya da anındalık tarafından özetlenmiş olmasının imkansızlığını göstererek her zaman tamamlandığını savunur (2012, Akt. Filiz).

Derrida yapısökümünü dikotimi adını verdiği zıtlık anlamlarıyla ele alır. Örneğin, hoşgörü sözcüğünün anlam kazanması için horgörünün var olması gerekir. Hiçbir kavram tek başına anlamlı değildir. Derrida'nın metin, söz ve yazı üzerine görüşleri bizi Ferdinand de Saussure'ye götürür. Saussure bir sözcüğün paraya benzeterek bir yüzünün gösteren diğer yüzünün gösterilen olduğunu söyler. Saussure dilin göstergeler dizgesi olduğunu ifade eder. Gösterenle gösterilen sürekli olarak birbirlerini çağırıştırır. Ayrıca göstergenin çizgisellik, değişebilirliği ve değişmezliği nitelikleri olduğunu ifade etmiştir. (Aksan,2016)

Bu alanda çeşitli görüş farklılıklarına rağmen her iki bilim adamı da İbn-i Arabi ve Derrida çalışmalarında dini esas alırlar. Hristiyanlığın ve İslamiyetin kitaplarındaki Allah kavramını sonsuz

mevcudiyet sonsuz yokluk üzerinden açıklamaya çalışırken yapısökümünü kullanırlar. Gazali, ‘Eğer isteseydim, Fatiha’nın tefsirinden yetmiş deve yükü kitap yazardım’ demiştir.

İslami eserlerde metnin somut anlamının dışında anlamlar taşıması şerh ve haşiye geleneğini geliştirmiştir. Şerh; bir anlatım veya kitabı açıklama, yorumlama şeklinde TDK’da yer alır. Bir metinde yazarın söylemek istediklerinin dışında lafızlar, semboller ve göstergelerle ifade edilmiş derin anlamları açıklar. Haşiye; bir eseri daha iyi açıklamak için yazılan kitap. Haşiyenin TDK’ nın bu açıklamasından daha önemli bir anlamı daha vardır. Bir esere ikinci yazar tarafından yapılmış açıklama ve yorumun üzerine üçüncü bir yazar tarafından yapılan açıklama ve yorumdur. İslami eserler, asıl eserlerden daha çok şerh ve haşiyelerle zenginleştirilmiştir.

Bütün bunlar anlamın önemini gösterir. Anlam konusunda ise anlambilim gibi teorik bilgilerin yanı sıra sosyolojik, antropolojik, psikolojik, kültürel ve toplumsal birikimlere ihtiyaç vardır. Kültür tarihçisi olan M. Weber bilimin tüm tarihsel dönemlerde tüm toplumlarda tüm kültürlerde hep varolan bir bilme etkinliği türü olmadığını onun yalnızca Batı’da görüldüğünü belirtmiştir (1990, Akt. Özlem)

Özlem, bilimin evrensel olduğunu Weber’in iddia ettiği gibi bilimin Batı’ya ait olmadığını açıklar. Bilim sürekliliği olmayan bu yüzden de sabitlenemeyen bir olgudur. Bilimi yorumlayan içinde var olduğu toplumun kültürüdür. Bu konuda Kant, Dilthey ve Rickert Weber’den daha önce çalışmalar yapmışlardır. Hepsinin ortak noktası çevremizde olup bitenleri doğayı evreni ve buna benzer kavramları anlayabilmemizin, algı kapasitemize bağlı olduğunu söylerler. Weber bu alanda sosyolojik anlama düzeyi üzerinde durmuş nedensel açıklamayı kapsayan bir boyut geliştirmiştir (1990, Akt. Özlem).

Yaşanmış olandan edinilmiş tecrübe toplumun kolektif şuurunu oluşturur. Weber’in nedensellik yasası toplumun kolektif şuurunda yaşam reçetesi gibi geleceğe ışık tutar. İhanete uğrayan birisinin ruhsal travması bir psikoloğun tespitine gerek duymaz. Bu travma yaşanmışlıkta zaten mevcuttur. Masallar, özellikle çeşitli sembol ve metaforlarla ifade edilmiş masal tekerlemeleri Weber’in nedensellik yöntemini hayat tecrübesi olarak toplumun kolektif şuurunda metne aktarılmıştır.

Örneğin Cengiz Han tarihine baktığımızda Cengin Han ile kardeşlerinin Çinlilerle sürekli savaş halinde olduğunu en sonunda ağabeyinin ordu kurarak Cengiz Han’ı ordunun başına geçme teklifini sembolize eden ‘Yen yakasız ordu başsız olmaz.’ sözünü masal tekerlemelerinde görürüz.

Bu sözün önü var, arkası yok; gömleğimin yeni var yakası yok... Sabır da bir huydur, suyu var taşı yok. De gel sabreyle sabreyle... İyi ama susuzla sabırsız ne yapar? Ya bir kuyu kazar, ya dolaşır çarşı pazar; ben de aç karın, yüksek nalın çıktım pazara, Mevlam uğratmasın iftiraya nazara.”

Masal ve masal tekerlemeleri, diğer edebî metinlerden daha fazla toplumun kolektif şuurunu yansıtır.

3. YÖNTEM

J. L. Austin'in ‘söz ediniimi’ kuramından hareketle masal tekerlemelerinin çözümlemeleri yapılarak toplumun kolektif şuuruna yönelik açıklamalar yapılmaya çalışılmıştır. Öyküsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Nitel bir çalışmadır.

Bir metin, önce yazanın daha sonra okuyanın algısıyla anlaşılır. Fakat her ikisinde algısının temelinde toplumun kültür yapısı vardır.

“Bir metni anlamak isteyen hep bir taslak gerçekleştirir. O, metin içerisinde bir anlam görünmeye başlar başlamaz bütünün bir anlamını önceden ortaya atar. Böyle bir durum metnin salt belirli bir anlama dönük beklenti içerisinde okunduğu için gerçekleşmektedir.” (2007 Akt. Ekiz)

Ekiz, her ne kadar sınırları net bir şekilde belirlenmemiş olsa da eseri okurun alımlamasının önemli olduğu ifade eder. Araştırmalarında kurmaca metinlerin boşlukları ve belirlenmemişlik alanlarını somutlamakla yükümlü olduğunu Iser’den aktarır. Burada karşımıza anlambilim çıkar. Anlambilim Batı ülkelerinde daha yoğun çalışılmasına rağmen Türkçe alanında daha az çalışılmış ve Türk dilinin anlambilimine ait teoriler yeterince türetilmemiştir. Anlambilim pek çok araştırmacı tarafından teorik

olarak ve cümle örneği çalışılmışsa da edebî metinler üzerinde yeterli örnek mevcut değildir. Özellikle doğaçlama (irticalen) verilmiş edebî eserler toplumun en yalın dil özelliklerini aksettirir. Kocaman, Anlambilim Sorunları adlı makalesinde bu konunun felsefe, mantık, yazınbilim, ruhbilim, göstergebilim ve dilbilim açısından incelenmesi gerektiği açıklar.

Metinlerarası ilişki, dil ve düşünce beraberliğinin somut verisi olarak edebiyatın olmazsa olmaz yapılarından biridir (2018, Akt. Bulut). Metinlerarası ilişkide bir bilgiden diğer bilgiye transfer söz konusudur. Masal ve masal tekerlemelerinde bu transferin tespit edilmesi toplum kültürünün bilinmesiyle ortaya çıkar. Bu transferi açığa çıkaran ise anlambilim çözümleridir.

Söz edimleri kuramı; anlam sorunlarına, dilin kullanımına bakılarak çözüm bulunması gerektiğini belirten, gündelik dil felsefesi geleneğinin öncü düşünürlerinden Austin'in 1930'larda geliştirdiği ve 1955'de Harvard'da verdiği derslerde ayrıntılarını açıkladığı bir kuramdır. Filozofun ölümünden sonra 1962'de yayınlanan How to Do Things with Words adlı kitabıyla da düşünce dünyasına sunulmuştur (2014, Akt. Çelebi)

Söz edimleri kuramı dil üzerinde yapılan felsefi bir çalışmadan meydana gelir ki bu çalışma konuşmacı ve dinleyicinin söyledikleri ve davranışları, kişilerarası bir konuşmada kişilerin deneyimlediği edim, hareket ve olaylar arasındaki ilişkiyi gösteren mantıksal kuralların saptanmasına ilişkin bir girişimdir. (2014, Akt. Çelebi)

4. AMAÇ

Bu çalışmalarla eğitimde bireyin toplumu tanınması, toplum içinde sağlıklı yer edinmesi, ifade gücünün gelişmesi en önemlisi de üstbiliş ve düşünme becerilerini geliştirmesi amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşmak için masal tekerlemelerindeki gizil anlamlar ele alınarak semboller, simgeler, metaforlar yorumlanarak çözümler yapılmış, diğer disiplinlerle de ilişkiler kurulmaya çalışılmıştır. Bunun için Türk Edebiyatı'nın serveti olan edebî türlerden masalların döşeme bölümleri incelenmiştir.

5. VERİLER

Doğaçlama üretilmiş masalların döşeme bölümünü oluşturan 25 tekerlemenin söz edim bilim kuramı ve transfer disiplinler açısından açıklanmasına çalışılmıştır.

6. BULGULAR

Döşeme bölümlerinde somut anlamın ötesinde çeşitli disiplinlerden oluşmuş mecaz anlamlar kodlamalar şeklinde metinlere estetik ve derin bir anlam kazandırır. Metindeki aleniyet anlaşılmasını kolaylaştırır. Döşeme bölümündeki tekerlemelerdeki kodlamalar ise bir bilgi birikimine ve geniş bir ufka sahip olduğunu gösterir. Bunların çözümleri toplumun kolektif şuurunu ortaya çıkaracaktır.

1. Kahramanının doğum öncesi ve doğum esnası yaşantısını döşemelerde çok yaygın olan “ ben annemin beşiğini tıngır mıngır sallar iken...” sembolü ile ifade edilmiştir.
2. Kahramanın en büyük sorunu hak, hukuk ve adalet arayışıdır.
3. Kahraman geçim sıkıntısı için bir hayli badire atlatır.
4. Kahraman hayat mücadelesinde zaman zaman çaresiz kalır ve sonra sabırlı olmayı öğrenir.
5. Kahraman gençlik dönemi çeşitli semtlerin güzel kızları tasvir ederken görülür.
6. Kahraman toplumun değer yargılarını öğrenir.
7. Kahraman yaşam için gerekli olan tarih, coğrafya, yurttaşlık, tarım vb. disiplinlerle de tanışır.

Eğitimde bireyin gelişimi için gerekli olan hayat tecrübesi masallardaki gibi döşeme bölümünde de mevcuttur. Öğretmenin bunların üzerinde durarak Türkçe dersini işleme tecrübeli nesiller yetiştirmesini sağlar.

7. ÖRNEKLER VE YORUMLAR

Masal tanımlarını dikkatlice gözden geçirdiğimizde; sözlü olması, zaman ve mekân kavramlarının bulunmaması, olağanüstü kişilerin ve olağanüstü olayların varlığı, dinlik ve büyüklük inançların söz konusu olması, masal türünün ortak paydasını sağlamaktadır.

Zeynel Abidin Makas, “Türk Dünyasından Masallar” adlı eserinde masalı: “Fantastik arzuların bilinçaltında yarattığı özlenen dünyadır.” diye tanımlamıştır. Masal türünü inanılmayan hayal ürünü olmaktan çıkarıp, bireyin bilinçaltına kadar getiren Eflatun Cem Güney ise bir makalesinde masal türünü daha derin bir anlatımla: “Masallar insanoğlunun istediği, hayal ettiği şeylere ulaşma çabasından doğmuştur. Gerçekten gönlümüzden neler geçmez, neler hayal etmeyiz ki? Billur köşkleri mi, sırça saraylar mı? Bir oluştundan bal, bir oluştundan kaymak akan çeşmeler mi? Hangi birini söyleyeyim? Saymakla, sıralamakla bitmez ki... İyi ama hayatta her şey elimizde irademizde değil yoktan yonga kopar mı? Sonunda bu hayale sığmayan arzularımız yüreğimize düğümlenip kalır.” şeklinde yorumlar. Güney’e göre, insanın yüreğinde düğümlenip kalan arzular masalın tezahürüdür.

Üç bölümden oluşan masal türünde, tekerlemelerden oluşan birinci bölüme “döşeme”; tamamıyla olayın geçtiği bölüme “gövde”; bitiş formelleri ile temennilerin bulunduğu bölüme de “son” denir.

Günümüzde masal çalışmaları, tanımları, tahlilleri, metotları ile masal üzerindeki düşünceler bir hayli gelişmiştir. Güney’in tanımına benzer tanımlar, masalın bireyin psiko-analiz yoluyla tahlili ve ürünü olduğu toplumun sosyolojik gen atlasını oluşturacak şekilde artmıştır.

Masalın birinci bölümü olan “döşeme” kısmıyla ilgili olarak yeni çalışmalar yapılmaya başlamıştır. Tekerlemelerden oluşan bu bölümde, bireysel ve toplumsal yaşamın gözlemler yoluyla değerlerini kodlayan kültür şifreleri şeklinde çözümlemelere gidilmektedir. Masalın birinci bölümünü oluşturan tekerlemelerin masal metni ile hiçbir alakası yoktur. Sadece dinleyicinin ilgisini çekmek, dinleyeni masal dünyasındaki olağanüstülüklerle hazırlamak amacıyla söylenir. Dinleyenin dikkatini çekmek ve heyecan duymasını sağlamak amacıyla ses benzerliğinden yararlanılarak söylenen yarı anlamlı, yarı anlamsız söz dizeleridir. Bu söz dizelerini anlamlandırmak için göstergebilim, simgebilim gibi disiplinlerden yararlanır.

Daha felsefi manada: Bir anlama ulaşmak için üst biliş ihtiyacı vardır. Üst biliş: Stratejik öğrenmenin temeli ve aynı zamanda düşünme hakkında düşünme olarak tanımlanır. Üst biliş bilgiyi işleme kuramının içerdiği yönlendirici kavramlardan biridir. Woolfolk (1988)’a göre: “Üst biliş öğrenme sürecini kontrol eden bir süreçtir. Bu süreç dikkati, düzenli tekrarları, ayrıntılı tekrarları, bilgiyi düzenlemeyi ve detaylandırmayı içermektedir.” (2005, Akt. Candan)

Gardner’a göre: “Etkili öğrenmeyi gerçekleştirenler ne zaman stratejik davrandıklarının ya da davranmadıklarının farkında olanlardır. Üst bilişe ulaşmış bireyin yine masal girişindeki tekerlemeleri ve masal metni içindeki olayları çözümlemeleri daha kolay ve etkin olacaktır. Aynı zamanda masaldaki tekerleme ve metin bölümleri bireyin üst bilişe ulaşmasını da sağlar.”

Flavell ise üstbiliş şu şekilde açıklamaktadır: “Üstbiliş bireyin, bilişsel işlemleri ve çıktılarını veya onlarla ilgili herhangi bir şey hakkındaki bilgidir. Eğer A işlemini öğrenmenin, B işlemini öğrenmekten daha zor olduğunun farkındaysam, C’nin doğru olduğunu kabul etmeden önce onu tekrar kontrol etmek zorunda olduğumu hissediyorsam; eğer unutulabilir ihtimalim olduğu için D’ye daha iyi çalışmam gerektiğini hissediyorsam; E’nin doğru olup olmadığını anlamak için birisine sormayı düşünüyorsam üstbilişle meşgul oluyorum demektir (Flavell, 1976; Akt. Çakıroğlu, 2007)

Flavell’den sonra bu alanda çalışmalara devam eden uzmanlar; planlı düşünebilen, problem çözebilen bireylerin yetişmesinde çoğunlukla okuma ve matematik alanlarında verilen doğru çalışmaların büyük etkisi olduğunu iddia ederler. [Brown (1978) Marzano ve diğerleri (1988) Hanten ve diğerleri, (2004 Kumar, 1998)].

Masal ve masal tekerlemelerini bu açıdan çözümlemeyi denediğimizde anlamsız olarak yaklaştığımız metinlerin çeşitli şifrelerle bireysel ve toplumsal ileti dolu olduğunu görebiliriz.

* * *

Benim adım Kamber, minareden uzun mumbar yedim, içtim doymadım... Harda, hurda, şurda, burda, tarla, bağda; yedim, içtim, doymadım... Aman bacı, kaldır sacı, yağlı bazlamacı yedim, içtim, doymadım... Dere gibi hoşafklar, tepe gibi pilavlar, ambar ambar yulaflar yedim, içtim, doymadım... Denizi çorba ettik, gemiyi kepçe ettik, daha bilmem nice ettik yedim, içtim; davula döndü ama karnım, ne sakalım tum tum etti, ne bıyığım cum cum etti, dudaklarım bile duymadı. Baktılar ki, dünyayı yesem doyduğum doyacağım yok, daha da doymazsa gözünü toprak doyursun! Deyip Akdeniz'in martısı, zeytinyağının tortusu, hoştur makarnanın yoğurtlususu... Tepsi tepsi önüme sürdüler ya, sensiz boğazımdan geçmedi. Yükledim bizim uzun kulaklıya, size getiriyordum ama, ırmaktan geçerken kurbağalar vırak vırak! deyince ben de bırak bırak! anladım bıraktım oracıkta... Uzun kulaklının da ayakları mumdanmış, o da eriyip gitti ırmakta...

* * *

Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde; cinler cirit oynarken eski hamam içinde... Enteseden, men teşeden derken bir karpuzcu çıktı şu köşeden; ay efendim, vay efendim; karpuzlar da karpuz mu ya, ne tartıya gelir, ne teraziye; ne arşına gelir, ne endazeye; doğrusu görülmüş gibi, görülecek gibi değil; üstü nakış nakış örülmüş ama, örülecek gibi değil! Baktım bakakaldım; on para verdim, on tane aldım. Hani karpuz kesme ile yürek ferahlamaz derler, derler ama, bakalım, adı mı güzel tadı mı güzel, şu karpuzun deyip çıkardım bıçağımı, baltamı, nacağımı; ha kestim, ha kesiyorum; ha eştim, ha eşiyorum derken bıçaktır, bir kapak açmasın mı? Kapağı açarken elimde içine kaçmasın mı! Bak hele bir elimi çıkarayım derken kendim de varıp içine düşüvermedim mi? Bir de baktım ki, ne göreyim; bir yanında demirciler demir döver denginen; bir yanında boyacılar boya boyar renginen, erenleri, derenleri, gördün mü bir başıma gelenleri; ne duvarı var yıkılır; ne kapısı var çıkılır! Boşa koydum dolmadı, doluya koydum almadı; derken bir çoban ilişti gözüme velakin ne dönüp baktı yüzüme, ne kulak verdi sözüme! Sürüsünü kaybetmiş boru mu, bu! On yıldır arıyormuş korumu bu! Bu karpuzun içinde, iki dertli bir araya gelende; o başladı kavalı, ben başladım mavalı; inanmayın bu masala!

* * *

Gayri pabucunu bırakıp kaçan kaçana! Kanadını kaldırıp uçan uçana! Eh, bir ben miyim kırk kişinin gevşegi? Çıkardım ahırdan boz eşegi; vurdum sırtına palanı; çektim yedi yerden kolanı; bindirdim üstüne doksanlık anamı, boynuna mavi bir boncuk takmadım ama, koynuna koydum bir Sabırtaşı! Hele bak, hele; Sabırtaşı, sabırcık taşı deyip de geçmeyin öyle! Ne anamın aşısı, ne gözümün yaşı! Her işin başı, tandırın başı, masalın başı, bu Sabırtaşı! Verilecek kuluna vermiş, bize de versin Yaradan; haydi dedikoduyu kaldırıp aradan, dinleyin şimdi; sabırlı kim, sabırsız kimdi:

Yukarıdaki tekerlemelerin gizil anlamlarında hak, adalet, doğruluk, dürüstlük, iyilik, kötülük gibi kavramlarla birlikte çeşitli normları görürüz. Kahraman bunlarla mücadele etmek zorundadır. *Boşa koydum dolmadı, doluya koydum almadı; derken bir çoban ilişti gözüme velakin ne dönüp baktı yüzüme, ne kulak verdi sözüme!* Kahramanın çaresizliğine bu deyişlerde rastlarız.

Davranışa dönük adalet için bunca mücadeleden sonra kahraman sabrın önemini anlamıştır. Artık yaşamını bir erişkin olarak sürdüren kahraman annesinin sevgi ve şefkatinden bile daha önemli olan sabır taşına bir derman olarak tutunur. Kahramana göre mücadelenin en önemli silahı sabırlı olmaktır. İnsanoğlunun ne kadar açgözlü olduğunu doymak bilmediğini bunun için de her türlü haksızlık yapabileceğini ama bunlarla uğraşacak Yaradan'ı dinleyen bir kahraman çıkacağı görülür. Pek çok tekerlemede; *“Harda, hurda, şurda, burda, tarla, bağda; yedim, içtim, doymadım... Aman bacı, kaldır sacı, yağlı bazlamacı yedim, içtim, doymadım... Dere gibi hoşafklar, tepe gibi pilavlar, ambar ambar yulaflar yedim, içtim, doymadım... Denizi çorba ettik, gemiyi kepçe ettik, daha bilmem nice ettik yedim, içtim; davula döndü ama karnım, ne sakalım tum tum etti, ne bıyığım cum cum etti, dudaklarım bile duymadı.”* Cinaslı ve kafiyeli bu söylemler gözünü “toprak doyursun” ve “boşa koydum dolmadı, doluya koydum almadı” gibi deyimlerle süslü döşemeler dil zenginliğini de sağlar.

* * *

Evvel zamanda
Kalbur samandaymış.
Ölüler sulara
Diriler yulardaymış
Oduncular bağda
Üzümcüler dağdaymış.
Akıllılar handa
Deliler bayramdaymış.
Fakirler sokakta
Zenginler konaktaymış.
Balıklar kavakta
Nineler duvaktaymış.
Pek yamanmış o zaman
Çıkmazmış ateşten duman.
Kediler fareyle yatar
Yılanlar fili yutarmış.
Cinler şeytana top atar
Sivrisinekler kartala
Kafa tutarmış.
Çaylar dereler tersine akar,
Mandalar ceviz dalına yuva yaparmış.
Kara kedi atladı,
Masal bayatladı.
Bir varmış, bir yokmuş
Çok söylemesi günah,
Söyleyeni dinlememek ayıpmış...

* * *

Sözün azı, özü
Aşığın sazı
Zenginin kazı
Fakirin kızı demişler...
Kış yazı ile
Ağaç kozu ile
Tavuk horozu ile sevilirmiş.
Tencere kapaksız

Çocuk masalsız olmazmış.

Armudu taşıyalım

Altında kışlayalım

Akşam oldu gün battı

Eğlenceye başlayalım.

Bu dünya bir gemi

Akıl yelkeni

Fikir dümeni

Göster kendini

Göreyim seni...

* * *

Deniz kıyısında topladım çakıl,

Dediler var mı sende akıl?

Çakılları üst üste koyarak

Yaptırdım yüz katlı bir konak.

Serçe usta oldu karga mimar

Karıncalar taş taşıdı apar topar,

Bir gün yel üfürdü,

Bir damla su konağı yıktı götürdü.

Kaldım açıkta,

Çadır kurdum taşlıkta.

Geldi bir derviş,

Sordu: Bu ne iş?

Verdi sapsız bir tava,

İçine doldurdum hava.

Ocağı yaktım şişirdim,

Havayı kızarttım pişirdim.

Sabahleyin kalktım ezanla,

Pilav pişirdim kazanla.

Çağurdım konu komşu,

Önlerine koydum kazan kazan turşu.

Geldi bizim tekir kedi,

Bulaşıkları yaladı temizledi.

Bir horoz yumurta yaptı,

Onu da sinek kaptı.

Sinek uçtu havaya,

*Yumurta düştü tavaya.
Yumurta pişe dursun,
Kapıya geldi Karadenizli Dursun.
Gıy gıy da gıy... çalar kemençe,
Horona başladı dalda serçe.
Ninem kestane haşladı,
Altın dede masala başladı....*

* * *

*Bir varmış, bir yokmuş,
Allahın deli kulları pek çokmuş,
Bizden daha delisi hiç yokmuş,
Çok demesi pek günahmış,
Azdan çoktan, hoppala hoptan,
Sana bir mintan yaptırırım,
Çerden, çöpten,
İlikleri karpuz kabuğundan,
Düğmeleri turptan,
Zaman o zaman idi,
Bit bineğim, pire yedeğim idi,
Darı topuzum,
Çavdar kalkanım idi,
Bir tüfeğim var idi,
Ayran ile doldurur,
Şerbet ile ateşlerdim.
Çıkardım dağlar başına
Broy, broy! Der gezerdim.
Yetmiş karga ayağa kalkardı,
Ağa geliyor diye.
Bre ağalar, bre beyler!
Eliften beye çıktım,
Seyirttim köye çıktım.
Çobandan kaymak yedim,
Ağadan değnek yedim.
Değneği kuşa verdim,
Kuş bana kanat verdi.
Çaldım kanadı yere,*

Uçup gittim göklere.
Baktım bir has bahçe,
İçinde sular akar.
Oturmuş çeşme başına,
İki güzel bana bakar.
Büyüğüne selam verdim,
Küçüğüne tutuldum.
For foradan sür süreden.
Manisa'dan Tire'den,
Yenice çıktım buradan,
Konaraktan göçerekten,
Lale, sümbül biçerekten,
Kahve, tütün içerekten.
Sulu yerde peynir ekmek,
Susuz yerde kavun, karpuz yiyerekten,
Az gittim, uz gittim,
Birde arkama baktım,
Bir arpa boyu yol gitmişim.
Eve vardım, ekmek yedim,
Hoca'ya vardım değnek yedim,
Babam bana darı verdi,
Ben darıyı kuşa verdim.
Kuş bana kanat verdi,
Ben kanadı havaya verdim,
Hava bana yağmur verdi,
Ben yağmuru yere verdim.
Yer bana çimen verdi,
Ben çimeni koyuna verdim.
Koyun bana kuzu verdi,
Ben kuzuyu bey'e verdim,
Bey bana katır verdi.
Bindim katırın beline,
Gittim urum eline,
Katır beni düşürdü,
Elimi yüzümü şişirdi.
Kızlar geldi bakmaya,

Kıyamadım öpmeye.
Ninem geldi almaya,
Yollarıma bakmaya.
Ninemin nesi var?
Koynu dolu muzı var,
Soydum yedim muzunu,
Tuttum onun söziini
Gide gide gittim,
Bir çayıra girdim
Gökten bir beşik indi,
İçinden bir bebek indi.
Allah dedim, büyüttüm,
Ninni dedim, uyuttum,
Hak yoluna gönderdim.
Hak yolunda bir kilim,
Hurmalar dilim dilim
Onu yiyen dervişler,
Hak yoluna ermişler

* * *

Handadır handa, bir kara manda,
Üç yüz yaşındaydım evvel zamanda.
Mavi çadır gerilmiş, duydum pazar kurulmuş
Vurdum karıncaya palanı,
Kırk yerinden bağladım kalanı
Sardım sırtına seksen sekiz çuval soğanı,
Vardım pazara.
Vay ne pazar, ne pazar, güzeller üryan gezer.
Kırlangıçlar terzi, köpekler kalaycı, tilkiler tüccar.
Buldum bir köşe, başladım işe.
Soğan, sarımsak satarken,
Terazimin kolu kırıldı, bir güzele bakarken.
Kurbağa kanatlandı, gitti gelin getirmeğe.
Gelin çıktı çardağa, çat yerleşti bardağa.
Masaldır bunun adı, dinlemekle çıkar tadı.

Düzen ve dünya düzeni bu işin sırrını bilen ehil kişilerle sağlanır. Çok yaygın olarak gördüğümüz “pireler berber, develer tellal” olması herkesin işinin ehli olmadığı anlamını gösterir. Böyle çok fazla örnek vardır.

...Kırlangıçlar terzi, köpekler kalaycı, tilkiler tüccar.

Buldum bir köşe, başladım işe...

Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde. Deve tellal iken, horoz imam iken, manda berber iken, annem kaşıktta, babam beşikte iken...

İyi Kalpli Kraliçe Masalında da bu şifre açıkça görülür:

...Delikanlı, bu davranışlarda bulunuyor; ama, nedenini bilmiyordu. Yaşlı adama güvendiğinden her söylediğini bir bir uyguluyordu.

Dereyi geçtikten bir süre sonra, önüne bir at ve bir it çıktı. Hayvanların önündeki yiyecekler ters konmuştu. Atın önünde et, itin önünde ot vardı.

Prens, bu yanlışlığı gidererek, eti itin önüne, otu atın önüne koydu.

Hayvanlar iştahla karınlarını doyururlarken, delikanlı bir süre daha yol aldı...

Doğru zamanda doğru davranış bütün problemleri çözer. Eğitimin amacı doğru zamanda doğru davranmayı öğretmektedir.

Ölümler sulara

Diriler yulardaymış

Oduncular bağda

Üzümcüler dağdaymış.

Akıllılar handa

Deliler bayramdaymış.

Fakirler sokakta

Zenginler konaktaymış.

Balıklar kavakta

Nineler duvaktaymış.

Yukarıdaki döşemelerde Derrida'nın görüşlerine hak vermemek mümkün değildir. Hayat zıtlıklar üzerine kurulmuştur. Bireyin vazifesi bu zıtlıklardan doğru, güzel, adaletli, ahlaklı vb. bulmak ve bu şekilde yaşam sürmektir.

Bu dünya bir gemi

Akıl yelkeni

Fikir dümeni

Göster kendini

Göreyim seni...

Dünyayı gemi metaforuyla ifade eden bu bölüm yaşamın akla ve fikre dayandığını gösterir.

...Çobandan kaymak yedim,

Ağadan değnek yedim...

Döşeme bölümünde batın ve zahiri görürüz. Zahiri açık, belli olan batın ise bilinmeyen yüzü, içyüzü anlamındadır. Buzdağının görünmeyen yüzü gibi insanoğlunun da görünmeyen tarafı vardır. Çobanın cömert olacağı ağanın ise hasis olacağı düşünülemez.

* * *

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, bir memleket padişahının kırk oğlu varmış...

* * *

“Evvel zaman iken, deve tellal iken, saksağan berber iken. Ben anamın beşiğini tıngır mungır salları iken. İp koştı, beşik devrildi. Anam kaptı maşayı, babam kaptı meşeyi, döndürdüler dört köşeyi. Dar attım kendimi dışarı. Kaç kaçmaz mısın. Vardım bir pazara. Bir at aldım dorudur diye. Bineyim dedim, at bir tekme salladı bana geri dur diye. Padişahın topları ateşe başladı. Topladım güllerini cebime koydum darıdır diye. Tozu dumana kattım, Edirne'ye yettim. Selimiye minarelerini belime soktum borudur diye. Yakaladılar beni tımarhaneye attılar delidir diye. Babamdan haber geldi, onun eski huyudur diye. Bereket inandılar, tutup beni saldı. Neyse uzatmayalım, masala başlayalım...”

* * *

“Bir varmış, bir yokmuş. Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde. Deve tellal iken, horoz imam iken, manda berber iken, annem kaşıktı, babam beşikte iken. Ben babamın beşiğini tıngır mungır salları iken, babam düştü beşikten, alnını yardı eşikten. Annem kaptı maşayı, babam kaptı küreği, gösterdiler bana kapı arkasındaki köşeyi. O öfke ile Tophane minaresini cebime sokmayayım mı borudur diye. O öfke ile Tophane gülesini cebime doldurmayayım mı darıdır diye. Orada buldum iki çifte bir kayık. Çek kayıkçı Eyüb'e. Eyüb'ün kızları haşarı. Bir tokat vurdular enseme, gözlerim fırladı dışarı. Orada gördüm bir kız. Adı Emine, gittim yanına. Bir tarafı tozluk dumanlık, bir tarafı çayırılık çimenlik, bir tarafı sazlık samanlık. Bir tarafta boyacılar boya boyuyor renk ile. Bir tarafta demirciler demir dövüyor denk ile. Bir tarafta Mehmet Ali Paşa cenk ediyor şevk ile. Anan yahşi, baban yahşi, kurtuldum ellerinden vardım masal iline.”

* * *

“Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler top oynarken eski hamam içinde... Ben deyim şu ağaçtan, siz deyin şu yamaçtan, uçtu uçtu bir kuş uçtu; kuş uçmadı, gümüş uçtu. Gümüş uçmadı, Memiş uçtu. Uçar mı, uçmaz mı demeye kalmadı; anam düştü eşikten, babam düştü beşikten... Biri kaptı maşayı, biri aldı meşeyi; dolandım durdum dört köşeyi. Vay ne köşe bu köşe! Dil dolanmadan ağız varmaz bu işe; bu köşe yaz köşesi, şu köşe kış köşesi, şu köşe güz köşesi, diye iki tekerleyip üç yuvarlarken aşağıdan sökün etmez mi Maraş paşası!.. Hemen bir sarıya bir fare deliği bulup, attım kendimi dışarı; gelgelelim şu mahallenin yumurcakları haşarı mı haşarı; bir fiske vurdular enseme, gözlerim fırladı dışarı!”

* * *

“Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde... Bu sözün önü var, arkası yok; gömleğimin yeni var yakası yok... Sabır da bir huydur, suyu var tası yok. De gel sabreyle sabreyle... İyi ama susuzla sabırsız ne yapar? Ya bir kuyu kazar, ya dolaşır çarşı pazar; ben de aç karın, yüksek nalın çıktım pazara, Mevlam uğratmasın iftiraya nazara.”

* * *

“Bir kaz aldım karıdan, boynu uzun borudan! Kendisi akça pakça, eti kemiğinden pekçe, ne kazan kaldı ne kepçe! Kırk gündür kaynatırım kaynamaz. Hay dedim, huy dedim; bu ne pişmez şey dedim. Bir iken iki olduk, üç iken dört olduk; anan soylu, baban boylu derken kırk olduk; kırkımız kırk ateş yaktık! Kırk gündür kaynatırım kaynamaz. Baktım ki olacak gibi, sofraya konacak gibi değil, eğil dağlar eğil dedik; onumuz hu çekti, onumuz su çekti; onumuz un, odun çekti; haydan geleni huya sattık, unu bulguru suya kattık. Suyu kazana, kazanı yeniden ocağa attık; vay ne kaynattık ne

kaynattık. De şimdi kaynar mı, kaynamaz mı? Derken efendim bu kez başını kaldırıp bize bakmaz mı!”

* * *

Vardım bir pazara. Bir at aldım dorudur diye. Bineyim dedim, at bir tekme salladı bana, geri dur diye. Padişahın topları ateşe başladı. Topladım gülleleri cebime koydum darıdır diye. Tozu dumana kattım, Edirne'ye yettim. Selimiye minarelerini belime soktum borudur diye. Yakaladılar beni tımarhaneye attılar delidir diye. Babamdan haber geldi, onun eski huyudur diye. Bereket inandılar, tutup beni saldılar. Neyse uzatmayalım, masala başlayalım...

* * *

Topladım gülleleri cebime koydum darıdır diye. Tozu dumana kattım, Edirne'ye yettim. Selimiye minarelerini belime soktum borudur diye. Yakaladılar beni tımarhaneye attılar delidir diye. Babamdan haber geldi, onun eski huyudur diye. Bereket inandılar, tutup beni saldılar. Vay ne köşe bu köşe! Dil dolanmadan ağız varmaz bu işe; bu köşe yaz köşesi, şu köşe kış köşesi, şu köşe güz köşesi, diye iki tekerleyip üç yuvarlarken aşağıdan sökün etmez mi Maraş paşası! Hemen bir sarıya bir fare deliği bulup, attım kendimi dışarı; gelgelelim şu mahallenin yumurcakları haşarı mı haşarı; bir fiske vurdular enseme, gözlerim fırladı dışarı!

* * *

Vay başıma, hay başıma; bu yol bitecek gibi tükenecek gibi değil. Az gittim uz gittim. Dere tepe düz gittim. Çayır çimen geçerek, lale sümbül biçerek; soğuk sular içerek, altı ayla bir güz gittim. Bir de dönüp ardıma baktım ki, ne göreyim, gide gide bir arpa boyu yol gitmişim!

Kahramanın gözünde büyüyen hayat ahir ömründe artık çok çabuk tükenmiş bir yol şeklinde simgelenir bu kısa gelen yaşam sürecinde yapabildikleri yapamadıklarından daha az, yapamadıkları yapabildiklerinden daha çoktur. Koskoca bir ömür dediği aslında bir arpa boyu yoldur.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, masal girişindeki bu formellerde de başından bir hayli macera geçmiş bir kahraman görürüz. Bu kahraman sürekli problemle karşılaşır ve sürekli bu problemleri çözmekle uğraşır. Bu kahramanın başından geçenler bir yandan sosyolojik eleştiriye yönelik dönem özelliklerini verirken, bir yandan da bireysel ve toplumsal davranış felsefesini bize aktarır.

Düşünmenin üst boyutunda gösterge bilimden yararlanarak bu tekerlemeleri felsefi anlamda tahlil edecek olursak: “Ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken. İp koptu, beşik devrildi. Anam kapı maşayı, babam kapı meşeyi, döndürdüler dört köşeyi. Dar attım kendimi dışarı. Kaç kaçmaz mısın?”, “ Annem kaşıқта, babam beşikte iken. Ben babamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken, babam düştü beşikten, alını yardı eşikten. Annem kapı maşayı, babam kapı küreği, gösterdiler bana kapı arkasındaki köşeyi.”, “Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler top oynarken eski hamam içinde. Ben deyim şu ağaçtan, siz deyin şu yamaçtan, uçtu uçtu bir kuş uçtu; kuş uçmadı, gümüş uçtu. Gümüş uçmadı, Memiş uçtu. Uçar mı, uçmaz mı demeye kalmadı; anam düştü eşikten, babam düştü beşikten. Biri kapı maşayı, biri aldı meşeyi; dolandım durdum dört köşeyi.” örneklerinde yaşlıların fiziksel ve ruhsal ihtiyaçlarını bir bebek misali göremedikleri ve çocuklarına bağımlı hale geldikleri vurgulanmaktadır.

Bütün örneklerde tekerleme kahramanı, anne babasının bebekken kendisine gösterdiği özeni maalesef onlara gösteremez. Tekerlemede ya anne ya da baba beşikten düşer. “Beşik” sözcüğü burada bakıma muhtaç anlamında kavramlaşmıştır. Bu örneklerde anneye ve babaya karşı vazifesini yapamayan kahraman sonunda kaçır. Burada “kaçmak” olarak ifade edilen anlam ise, gencin geleceğe yönelik kendi hayatı olabilir.

“Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde...”

”Bir varmış, bir yokmuş. Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde...”

“Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler top oynarken eski hamam içinde...”

“Evvel zaman iken, deve tellal iken, saksağan berber iken...” gibi tekerleme başlarındaki zamanla ilgili ifadeler, masaldaki “zaman” kavramının belirsizliğini de daha baştan ifade ederken, aslında bu dünya ile ilgili geniş bir zamanı veya bireyin yaşamının tamamını kastediyor olabilir.

Zamanın zamandan farkı yoktur, farkı olan, sürekli değişen insandır. Samanın kalbur içinde olması gerekirken, kalburunda saman içinde olması hayatta hep tersliklerin, aksiliklerin, yanlışların olduğunu kodlar. Onlarca kişinin bir kazı pişiremediği gibi, yaşamın zorlularına karşı sürekli sabır gerektiğinin vurgulanması ve zümrüt-ü anka’dan bahsedilmesi inancın yaşama etkisini, etik değerleri iletir.

* * *

...O öfke ile Tophane minaresini cebime sokmayayım mı borudur diye. O öfke ile Tophane güllisini cebime doldurmayayım mı darıdır diye. Orada buldum iki çifte bir kayık. Çek kayıkçı Eyüb’e. Eyüb’ün kızları haşarı. Bir tokat vurdular enseme, gözlerim fırladı dışarı. Orada gördüm bir kız. Adı Emine, gittim yanına. Bir tarafı tozluk dumanlık, bir tarafı çayırılık çimenlik, bir tarafı sazlık samanlık. Bir tarafta boyacılar boya boyuyor renk ile. Bir tarafta demirciler demir dövüyor denk ile. Bir tarafta Mehmet Ali Paşa cenk ediyor şevk ile. Anan yahşi, baban yahşi, kurtuldum ellerinden, vardım masal iline...

Kahraman hayatın garip cilvelerine, aile sorumluluğuna karşılık kendi öznel hayatı ile ilgili sıkıntıları bu sıkıntıları giderme yollarını kısacası yaşam mücadelesini simgeleyen yukarıdaki örnekler hem davranış hem düşünce yönünden kısa bir özet olarak verilir.

Vay başıma, hay başıma; bu yol bitecek gibi tükenecek gibi değil, ya bir devlet kuşu konsa başıma, ya da alsa beni kanadına kaşına, demeye kalmadı bir de gördüm ki, ne göreyim? Adıyla sanyıla, yeşiliyle alıyla, Zümrüdüanka dedikleri değil mi? Kafdağı’nın üstünden süzüm süzüm süzülüp geliyor. Bakın hele! Yüzü insan, gözü ahu. Ne maval, ne martaval. İşitilmedik bir masal!

Kahramanın başına yine mitolojik bir unsur olan kuş konar hatta devlet kuşu konar. Zümrüt-ü anka ile karşılaşır ama yaşamında umdukları ve buldukları birbirinden farklıdır.

* * *

Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler cirit oynarken eski hamam içinde Odunun biri bir odun vurdu kafama. Kafam koptu kalktı gitti sarmısak pazarında sarmısak satmaya. Durur muyum ya, ben de arkasından koştum. O gitti ben gittim, o gitti ben gittim; derken arkasından yetiştim ama, bak şu kafaya:

- Ben senin kafan değilim, demesin mi?

- Kafamsın!

- Değilim!

- Kafamsın!

- Değilim!

Diye atıştık, vuruştuk. Son sonu kadının kapısında buluştuk. Buluştuk ya, bak şu püsküllü belaya, kadı evde yokmuş, mercimek ağacına çıkmış da mercimek topluyormuş...

Ağacın tepesinden bize bağırdı:

- Sizin davanız büyük dava! Kuş kanadı kalem olsa, derya deniz mürekkep; gene ne yazılır, ne biter. Hele kırk tomar kâğıt, kırk kucak kalem getirin de ötesini düşünürüz, dedi.

Bir dediğini iki eder miyiz? Aldık getirdik, bulduk getirdik. Merdiveni de aradık taradık, götürüp mercimek ağacına dayadık, dayadık ya, kadı inerken kırılıvermesin mi mübarek!

Kadı öldü, kafam da bana döndü: Ah kafa, nah kafa; ne çekersem senin elinden çekiyorum.

Tekerlemeleri daha da derinlemesine yorumlayabiliriz. Örneğin; kafası ile kendisinin ayrı düşen insanın iç çatışmalarını, bu çatışmaların dış dünya kurallarından kaynaklanan etkilerini, “kadı” kavramıyla adalet ihtiyacını, Türk mitolojisindeki kırk sayısını, ateş su ağaç kültlerini, sürekli bir ayrılış motifi ile gurbet kavramlarını, tek tek ele alarak çalışmalar yaptığımızda toplumun kültürel öğelerini farklı açılardan yeniden ortaya çıkarabiliriz. Bu çalışmalar için göstergebilim alanındaki gelişmelerden faydalanmak gerekir.

Göstergebilimin temel konusunu oluşturan “gösterge”yi (sign) anlamadan göstergebilimi anlamak imkansızdır. Gösterge, “genel olarak bir başka şeyin yerini alabilecek nitelikte olduğundan kendi dışında bir şey gösteren her türlü nesne, varlık ya da olgudur.” (Vardar, 1988)

Mesela bir tablodaki bir renk ögesi ya da bir figür, gösterge olarak değerlendirilebileceği gibi, bir yazınsal yapıtta bir kahramanın amacı ya da davranışı ya da moda açısından bir bluz, bir etek, bir kazak vb. çevresindeki öbür birimlerle ilişkiye girmiş bir gösterge olarak değerlendirilebilir.” (Rıfat, 1992)

Tanımlarda dikkati çeken önemli bir nokta, nesnelerin, objelerin, eylemlerin, hatta kahramanların amacı veya davranışlarının göstergebilim alanının materyali olmasıdır. Günümüzde yoğun çalışmalar yapılan göstergebilim alanında masal metinleri ve tekerlemeler diğer halk edebiyatı ürünlerinde olduğu gibi oldukça ihmal edilmektedir. Yukarıdaki tekerleme metinlerinin analizlerinde bu alanda geliştirilmiş kuramlardan faydalanarak bireysel ve toplumsal davranış çözümlerine gidilebilir.

Tekerleme kahramanını tahlil ederek ortaya koyduğumuz hayat özetini, davranışçı yaklaşım kuramına göre gözden geçirirsek masallardaki ihtiyaç ve mit ilişkisine de değinmiş oluruz.

Davranışçı yaklaşımı benimseyen kuramcılara göre, hayat varlık sürdürme savaşından başka bir şey değildir. İnsanda, yaşamına yönelmiş tehditlere karşı tepkide bulunmaya yönelik içgüdüler vardır. Bu tehditler belli bazı ihtiyaçlar biçiminde ortaya çıkar. Bu ihtiyaçlar, tatmine kadar organizmayı hareketli tutar. Bu nedenle motifler biyolojik ihtiyaçların yaratılmasıyla uyarılır.

Bir organizma olarak her gün çeşitli davranışlarda bulunuruz. Hiçbir davranışın gelişigüzel ve kendiliğinden olduğu söylenemez. Organizmayı davranışa sevk eden bir sebep ya da sebepler vardır. Organizmayı çeşitli davranışlara motifler sevk eder. Motifler insanın içinden gelirler. Davranışlarımız her zaman motiflerin etkisiyle meydana gelir. Bir İnsan davranışı dış dünya ile etkileşim içindedir. Birey eserler yoluyla dış dünyayı, dış dünyada yine eserler yoluyla bireyi etkiler. Davranışçı kurama göre, tekerleme ve masal metinleri ile bireyin sosyalleşme zeminini hazırlamak kolaylaşır.

Tekerleme kahramanları davranış olarak bir prototip örneğinden öte gitmeseler bile tekerlemelerdeki genel yaşantıdaki nesnelere objelere eylemler çok çeşitli olduğu için dinleyenin zihninde masal kahramanını bir stereotip olarak görmesi daha çok mümkündür. Ölmüş bir Nasrettin Hoca'nın kalıplaşmış anektodlarının yanında, yaşayan bir Nasrettin Hoca'nın kültürün dinamizmi içindeki fıkraları da halk bilimci için son derece önemlidir. Özellikle edebiyat tarihçisinin şahıs ve eserin dikkat noktasından yaklaştığı Nasrettin Hoca'yı, halk bilimcinin kendi teori ve yöntemleri ile incelemesi gerekir. Aynı zamanda halk bilimci, farklı coğrafyalarda, farklı tarihi dönemlerde, farklı kültürlerde ve bir kültürün farklı tarikat, cemaat, grup, meclis, ortam ve benzeri toplanmalarında anlatılan Nasrettin Hoca fıkralarının niçin ve nasıl anlatıldığını, niçin ve nasıl yaşatıldığını kimler tarafından anlatıldığını araştırmak durumundadır (Oğuz, 2000).

Oğuz'un da belirttiği gibi Halk edebiyatçısı ve Halk bilimcisi masallar kadar, masal tekerlemelerinin de anlatı özelliklerini sosyolojik, psikolojik, tarihi, siyasi, ekonomik ve buna benzer açılardan araştırmak zorundadır.

İnsan zekasının üretimi olan Halk edebiyatı ürünleri dolayısıyla masal ve masal tekerlemeleri yine insan zekasının gelişimine katkı sağlayan önemli bir dönüşüm aracıdır. Bu şekilde masal tekerlemeleri ve metinleri (performans teorisi) gösterimci kuramın dediği gibi geçmişe ait tortular

olmaktan çok dinamik, güncellenebilen, çağa ayak uydurabilen felsefi anlamla davranışı geliştiren örneklerdir.

Halk bilim kuramlarından birisi de psikoanalitik halk bilimi kuramıdır. Bu kuram Wunt, Freud ve Jung'ların adı etrafında oluşmuş okullarda yaygınlık kazanmıştır. Bunlardan Wund ve takipçileri okulu halk bilimi ürünlerinin kaynağını insanın düş, imge ve hülya gibi psikolojik oluşumlarla açıklamaktadır. (Çobanoğlu, 1999) Çobanoğlu çalışmasında mit ve rüya ile ilişkili kuramlara geniş bir yer vermiş ve bu alandaki çalışmaları titizlikle aktarmıştır. Aynı eserde psikanalist Halk bilimcilerinden birisi olan K. Abraham düş bireyin mitidir. Demek ki, ona göre düşlerde ve mitte aynı psikolojik mekanizma işlemektedir ve bunlar aynı yoruma konu olmaktadır. “Eğer bir düş insanın çocukluk arzularını açığa çıkarıyorsa, mitler de o ırkın çocuklarındaki ruhsal baskıları açıklamaktadır.” görüşüne ilaveten Jung toplumsal bilinçaltı (kolektif şuuraltı) kavramını kullanırken kişisel bilinçaltı olgusunda yatan daha derin bir katman bulunduğunu ifade eder. İlk örnek arketip adı ile toplumsal bilinçaltı toplumu oluşturan herkes tarafından paylaşılmaktadır ilk örnek türünden düş imgeleri ise toplumsal bilinçaltının esas maddelerinden gelmekte ve bazen kişisel bilinçaltının içerikleri ile bağdaştırılmaktadır görüşüne de yer verir ve bu alanda çalışma yapan pek çok alan uzmanının genel ortak paydası düşlerin mitlerle aynı imgelere sahip olduğu ve bireyin şuuraltının tezahürü sayılabileceği açıkça ortadadır bu içsel öğeler düşlerde olduğu gibi masalarda da bireyin şuur altının tezahürü olarak irticalen ifade edilir yani kısacası düşlerde olduğu gibi tekerlemeler ve masalarda da dış dünyanın algılanmasındaki baskıların ve birikimlerin tezahürü söz konusudur.

Masal tekerlemeleri ve masal metinlerindeki olağanüstülükler aslında manilerde, türkülerde, destan ve efsanelerde de biraz daha sistemli biçimde karşımıza çıkar.

Duymaz (1990), eski insanların tabiatı algılayış biçiminin, tabiattaki olaylar ve durumlar karşısındaki tavrının, bugünkü gibi rasyonel ve bilimsel olmadığını; mitolojik dönemde yaşayan insanların söze büyük kutsallık eklediğini ve tabiat karşısında söylenen bu sözlerin yer yer sihir özelliği gösterdiğini ifade eder. Kaplan'ın dil tanımındaki “onu konuşanların duygu, düşünce ve hayal dünyalarını tayin eden” ve buna benzer diğer ifadelerle baktığımızda; dilin içindeki en önemli öğelerden biri de insan hayallerinin karşılığı olduğunu görürüz. Yukarıda da dediğimiz gibi sevdiğinin cahilliğini küçümseyen genç kızın zeytinyağlı yiyemediği cümle dizini olarak mantıklı gelse bile anlam bakımından ilişkisi tamamen mantıksızdır.

“Kalenin dibinde nar yemek olmaz.

Şu giden güzele söz demek olmaz.”

dizelerinde giden güzele söz söyleyemeyen aşığın kalenin dibinde nar yiyememesi de cümle dizini olarak mantıklı anlam olarak ilişiksizdir. Buna benzer örnekleri artırmak mümkündür. Benzeri örneklerde de aşığın duygularını sadece sevdası yönünde değil, şuuraltındaki birikimleri yönünde de açığa çıktığını görürüz. Sözlü edebiyat ürünü olan masal ve masal tekerlemeleri aynı zamanda toplumların yaratıcı düşüncelerinin de örnekleridir.

Örneğin:

Doramille

Doramilla

Hop bir eş

Maruldeş

Kör Hasan

Sadık eş...

Anlamsız gözüken tekerlemeler içlerinde yan anlamlar taşıyabilir. “Bir eş”, “Kör Hasan”, “Sadık eş” ifadeleri her ne kadar ilk bakışta anlamsız gözükseler de, tamamen anlamsız değildirler. Kör

adamın sadık bir eş olacağı “Hop bir eş” dizesinde hem çocukların oyunda eş seçtiklerini gösterir, hem de büyüklerin dünyasına telmihte bulunur. Çocukların büyüklere özenmesi önemli bir davranış biçimidir. “Marul deş” ifadesi çocukların yaşadıkları çevre hakkında ipuçları verir. Buna bağlı olarak, tekerlemeyi söyleyenlerin kırsal bir bölgeden oldukları söylenebilir. (Önal, 2002)

Boratav’ın:

“Yetişkinlerin olsun, çocukların olsun sözlü geleneklerindeki tekerleme dağarcıklarına gerek saylamak için başvurdukları yollardan bir tanesi, başka türdeki metinlerin yeniden işlemek, evirip çevirip onlara tekerleme havasına, edasına, düşüncesine uygun yeni biçimler vermektir. Bunun için yabancı dillere başvurulduğu onlardan çeviri yoluyla ya da mekanik bir aktarma ile tekerleme gereci alındığı olur.” sözlerinden de anladığımız gibi masal ve masal tekerlemeleri toplumu ve bireyin duygu ve düşüncelerini ifadeye çok kolay ve rahatlatıcı ifade örnekleridir. Bu tip metinlerde somut olarak anlam bakımından bir ciddiyet olmasa da çağrışımlar yoluyla mecaz ya da soyut anlamda dış dünyanın ve buna bağlı olarak bireyle toplumun ne yalın ifadeleridir.

Masal ve masal tekerlemelerinde Allah inancı ya da kutsal kavramı gayet açık olarak yer alır. Fakat Boratav ve Lüthi gibi bazı araştırmacılar masalı tamamen derin anlamından yoksun ve günlük eğlenceye dayandıran görüşlerle açıklamışlardır. Eliade, masalın mitsel dünyanın kutsallıktan uzaklaşma yerine kutsallığın azalmasını ifade ederek masaldaki inanç konusunun varlığını savunmuştur. Hemen hemen bütün masalarda sıkça rastlayacağımız;

Bir varmış, bir yokmuş,

Allahın deli kulları pek çokmuş,

Bizden daha delisi hiç yokmuş,

Çok demesi pek günahmış...

tekerlemesinde vahdet-i vücud söz konusudur. “Bir var olan” Allah’tır. “Bir yok olan” ise Allah’ın yansıması olan kainattır.

Vahdet-i vücud, tasavvuf inancında, yaratan Allah ile yaratılanın tek kaynaktan geldiğini ve ‘bir’ olduğunu savunan mistik görüştür.

Muhyiddîn İbnü’l-Arabî ve Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî’nin Anadolu topraklarında iki farklı kanaldan temsilciliğini yaptıkları vahdet-i vücud anlayışının yaygınlaşmaya başladığı dönemde bu coğrafyada yaşayan mühim şahsiyetlerden biri de Hacı Bektaş-ı Velî’dir. (Çift, 2009)

Hacı Bektaş-ı Velî’nin vahdet-i vücud anlayışı İbnü’l-Arabî ve Mevlâna’ya göre farklı olsa da Kaygusuz Abdal, Yunus Emre gibi vahdet-i vücud hakkında eser veren pek çok mutasavvuf vardır. Vahdet-i vücuttan sonra tasavvufun önemli konularından biri olan tevhid-i zâtta tekerlemelerde sık rastladığımız bir konudur.

Tevhidin bir çeşidi olan Tevhid-i Zâtla alâkalı bu anlayışa göre ontolojik açıdan vücud/varlık birdir, yalnız bir Zât’tan ibarettir. Her ne kadar varlıklara geçici olarak şimdi mevcudat veya kâinat adı verilse de, bütün bunlar gerçek varlık olmayıp, vehim ve hayalden, muhtelif mertebelerde Allah’ın sıfatlarının zuhur ve tecellisinden ibarettir. Zira bunlar sürekli değişmekte ve bozulmaktadır. Bunlara varlık denilmesi mazhariyet ilişkisiyle mecazî bir isnattır. Aslında bunlar ezelden beri Allah’ın ilminde sabit olan mahiyetlerdir ki bunlara “âyân-ı sâbite” denir. Allah’ın âyân-ı sâbiteye tecellisi anında varlıklar meydana gelir. Bu tecelliye mazhar olan âyân-ı sâbite farklı yeteneklere sahip olduğu için farklı varlıklar meydana gelir. (Aktaran; Tunçbilek)

Masalın bir kahramanı olduğu gibi masal tekerlemelerinin de bir kahramanı vardır. Bu kahraman anlamsız işlerle uğraşır. Görünüşte anlamsız olan bu uğraş bu dünyanın faniliğini ifade eder.

Örneğin:

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer top oynarken eski harman içinde... Yuvarlandım yumak oldum; toparlandım, toprak oldum. Toprak evde buldum kazı... Kazı hancıya verdim, hancı bana mazı verdi... Mazıyı avcıya verdim, avcı bana tazı verdi... Tazıyı çobana verdim, çoban bana kuzu verdi... Kuzuyu kâtibe verdim, kâtip bana yazı verdi... Yazıyı dervişe verdim, derviş bana sazı verdi. Kimseye vermem bu sazı, ben çalarım bazı bazı, dinle benden, ince telden, söyleşelim tatlı dilden...

“Yuvarlandım yumak oldum; toparlandım, toprak oldum”

Topraktan geldik, toprağa gideceğiz. Mühim olan, çamurlaşmamak... “Mevlana”

Al-i İmran Suresi, 59. ayet: Şüphesiz, Allah Katında İsa'nın durumu, Adem'in durumu gibidir. Onu topraktan yarattı, sonra ona "ol" demesiyle o da hemen oluverdi.

Hancı, sabit olan dünyanın sembolüken kaz, mazı, tazı, kuzu gibi varlıklar da bu fani dünyadaki uğraşların sembolüdür. Bu dünyadaki nesnel değerler gelip geçicidir. İnsanoğlu da birgün toprak olacaktır ve bu dünya fanidir.

Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler cirit oynarken eski hamam içinde... Aç tavuk düşünde darı görürmü; hastalar dersin, narı görürmü; ben de ben olalı her gece sarı görürüm... Yumurta sarısı mı desem, ne desem; sarı mı dedin sarı; sarıyı görünce erir dağların karı! İşte gör, düş de gör; hayalde gör, düşte gör; olur ya, olamaz mı, olup bitenler az mı? Mademki altınlar sarı, sarılar da altın olsa, ne küp kalsa, ne gülek, ağzı beraber dolsa; bununla bir şehir yaptırırsam köyü beraber, seksen sekiz oda boyu beraber; içinde bahçesi, suyu beraber; vah neyleyim yürekte var, elde yok... Dört bacım olsa perde yüzünde; hiçbirinin olmasa dünya gözünde; dört saray kurdursam dağ üzerinde; vah neyleyim yürekte var, elde yok... Bin kilelik tarlam olsa su basar; vergi haktır elbet, buna kim küser; otuz beş de sürüm olsa beraber, vah neyleyim yürekte var, elde yok... Dört bin devem olsa bir düz ovada; yirmi bin kuşum uça havada; beş on batman yağ eritsem tavada; vah neyleyim, yürekte var, elde yok... Bin beş yüz ineğim, körpe çobana; on iki bin atlı döksem meydana; vah neyleyim yürekte var, elde yok... Böyle olsa ile bulsa bir araya gelse, görmemişin bir oğlu, kör Memiş'in bir kızı doğsa, seyreyle sen gümbürtüyü, ama velâkin lafla peynir gemisi yürümez ki koca koca sal yürüsün; yürüse yürüse yine masal yürür! İyisi mi köşkü, sarayı bir yana, kurmayı, kuruntuyu öbür yana bırakalım da; biz kendi ocağımızın başına oturup kendi keyfimize bakalım...

Zaman zaman kahramanın yardımcıları avcı, Kör Memiş ve kadı gibi çeşitli tiplerde fani dünyanın öznel isimleridir. Bu yalan dünyanın nimetlerinin insanoğlunu hiçbir zaman doyuramadığını da görürüz. Asıl meselenin maddiyat değil maneviyat olduğunu ifade eden ibarelere sıkça rastlanır.

Dört bacım olsa perde yüzünde; hiçbirinin olmasa dünya gözünde; dört saray kurdursam dağ üzerinde; vah neyleyim yürekte var, elde yok...

Fiziksel mahremiyeti sağlayan peçenin aslında dünya malına gerilmesi gerektiğini anlatır.

Gelenekte ve tasavvufta bir takım renklerin, belli hal ve makamları simgelediği bilinmektedir. Kübrâ'nın müridi Necmüddin Dâye, beyazın İslâm'la, sarının imânla, koyu mavinin ihsânla, yeşilin itminân (sükun)'la mavinin ikân (doğru ve kesin bilgi)'la, kırmızının irfânla ve siyahın heyemân (coşkulu aşk ve vecd içinde şaşkınlık)'la ilintisi olduğundan söz eder (2006, Akt. Yıldırım).

Masallardaki tezat sanatının bir yönü de masal renklerinde karşımıza çıkmaktadır. Kırmızı kelimesi yerine “al”, “kızıl”, “kıpkırmızı”, “kıpkızıl” kelimelerinin tercih edilmesi, kastedilen rengin “koyu kırmızı” olduğunu düşündürmektedir (Birkan, 2009).

“Masallarda sarı, pembe yeşil gibi renklere fazla rastlanmaktadır.” (2009, Akt. Birkan)

Örneğin:

...çektim yedi yerden kolanı; bindirdim üstüne doksanlık anamı, boynuna mavi bir boncuk takmadım ama...

...Üç yüz yaşındaydım evvel zamanda.

Mavi çadır gerilmiş, duydum pazar kurulmuş...

...Adıyla sanıyla, yeşiliyle alıyla, Zümrüdüanka dedikleri değil mi?

...Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler cirit oynarken eski hamam içinde... Aç tavuk düşünde darı görürmüş; hastalar dersin, nari görürmüş; ben de ben olalı her gece sarı görürüm... Yumurta sarısı mı desem, ne desem; sarı mı dedin sarı; sarıyı görünce erir dağların karı! İşte gör, düş de gör; hayalde gör, düşte gör; olur ya, olamaz mı, olup bitenler az mı? Mademki altınlar sarı, sarılar da altın olsa, ne küp kalsa, ne gülek, ağzı beraber dolsa...

Masallarda genel olarak üç,yedi ve kırk sayılarıyla karşılaşmaktayız. Bilindiği gibi bu sayılar dinî, felsefî ve tasavvufî metinlerde de önem taşımaktadır (Birkan, 2009).

Türk mitolojisindeki üçlü yapı dikkat çekicidir: “Üçlü yapı, istenilen dinamik süreç için ideal modeli oluşturur. Diğer geleneklerin bir kısmında olduğu gibi bazı Türk mitolojik geleneklerde de kâinatın dikey dünya modeli, yer, yerüstü ve yer altı olmak üzere üç katlı dünyadan oluşuyor. Yatay dünya modelinde ise yukarı, orta ve aşağı olarak yine üç dünya vardır. Dünya hakkındaki bu görüş, üç rakamına mitolojik inançlarla bağlı sakral bir anlam kazandırmıştır. Yakut metinlerindeki kahraman, Yer İyesi'nin memesinden sadece üç kez süt emebilir.” (2008, Akt. Durbilmez)

İşte bu deme gelince

Üç kez doğdum annenden

Nice yavru uçurdum

Nice âşiyânedan

(Kaygısız Abdal)

Dört sayısı İslam felsefesinde ve halk inanışlarında bazı temel unsurları nitelendirmek için kullanılır. Bunlardan bazıları Dört unsur, Dört kitap, Dört Mezhep (Hanefi, Safî, Maliki, Hanbeli)'dir.

Dervişin dört yanında dört ulu kapı gerek

Nereye bakar ise gündüz ola gecesi

Bu şeriat güç olur

Tarikat yokuş olur

Marifet sarplı durur

Hakikattir yücesi

(Yunus Emre)

Hay dedim, huy dedim; bu ne pişmez şey dedim. Bir iken iki olduk, üç iken dört olduk; anan soylu, baban boylu derken kırk olduk; kırkımız kırk ateş yaktık!...

Bu döşemede derin anlama baktığımız zaman insan-ı kamil mertebesine ulaşmanın kolay olmadığı ve bunun uzun bir süreç olduğu anlatılmıştır. Hay diyerek Allah'a yalvaran kişi Allah'ın her mertebedeki tecellilerine mazhar olmak için uğraşması gerekir.

Mitolojik kökenli sayılar arasında beş sayısının da yaygın kullandığı görülmektedir.

Beş ve beşin katlarının kullanımlarına mânilerde de rastlanmaktadır: 1) “Dut yaprağı beş midir / Bu yâr bana eş midir / O yâr bana eş olsa / Mektup yazmak iş midir” (2011, Akt. Durbilmez).

Âşıkların dilinde:

Vaiz olsan camilerde şakısan

Beş vaktini kılmayana kakaşan

Dört kitabı ders eylese okusan

Ali evliyadır bilmeyince fayda yok

(Sefil Ahmet)

Yedi sayısı Anadolu'da ve bütün Türk boylarında kutsal sayılmaktadır. Mutasavvuflarımızdan Pir Sultan Abdal'ın eserlerinde de sayılara rastlanmaktadır. Mitolojik kökenli gizemli sayılar arasında yaygın olanlardan biri de yedidir. Bu yaygınlığın sebepleri arasında yedi / dokuz gök ve yedi / dokuz yer inancı öne çıkar (Durbilmez, 2011).

Düldül imiş Kamberi 'nin hocası

Server Muhammed'in Mi'rac gecesi

Yedinci felekte arslan olan şah

(Pir Sultan Abdal)

Türkler tarafından, ilk çağlardan bu yana kırk sayısının kutsallığın inanılmaktadır. İslâmiyet'te Kur'an'dan bu yana önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Ayrıca Oğuz Kağan Destanında da görülmektedir.

Oğuz Kağan kırk günde büyür ve yürür. Kırk masa ve kırk sıra yaptırır. Kırk gün kırk gece yenilip içilir. Urum kağanı kendisine itaat etmeyince bayrağını açarak onun üzerine yürür ve kırk gün sonra Buzdağı eteklerinde konaklar. Kurultayda sağ yanına kırk kulaç direk, sol yanına da kırk kulaç direk diktirerek üstüne gümüş tavuk koydurur. (2008, Akt. Durbilmez)

Masal tekerlemeleri;

Sekizimiz odun çeker

Dokuzumuz ateş yakar

Kaz kaldırmış başın bakar

Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz...

...kırk yerinden bağladım kalanı

Sardım sırtına seksen sekiz çuval soğanı...

8. SONUÇ

25 masal tekerlemesi (döşeme) üzerinde çalışılmış anlambilim açısından incelenerek öykülenme yöntemiyle gömülü olan kültür öğeleri ve diğer disiplinler tespit edilmiştir. Bu tespitlerin sonucunda döşeme bölümündeki tekerlemelerin Türk masallarında bir farkı olmadığı anlaşılmıştır. Masalarda insanoğlunun geçiş dönemini yaşarken geçirdiği evrelerin aynısı döşeme bölümünde de görülmektedir. Tekerlemede görülen ritim, incelik, hayalgücü, yaratıcılık gibi unsurların yoğun kullanılması masal ile olan farkını gösterir. Masal vakalarındaki yalın ve düz anlatım yerine döşeme tekerlemelerinde simge, imge, sembol ve metaforlar kullanılmıştır.

Kösedâğı masalında bir Türkmen Beyi bir çoban arar. Liyakat olarak çobanın dürüstlüğünün yanı sıra zekasını sınar. Çoban adayı yolda karşılaştığı Köse tarafından da sınanır. Türk Edebiyatında muamma olarak bilinen bilmece aklın yönettiği dil oyunlarıdır. Bu dil oyunları düşünmeyi

düşündüren hayalgücüne dayalı üstbilgi geliştiren bilmece türüdür. Masalın içinde de çobanın kızının ağzından bu dil oyunlarının kudreti ifade edilmiştir.

“...bazen bir ima bin mana derler. Senin Köse de öyle üstün akıllı laf etmiş ki bir findikkabuğuna değil yedi dünyaya sığmaz ama sen bu kapalı sözlere bir anahtar uyduramamışsın...”

1.a. Şimdi, yüreğin atıyorsa seni bir sınavacağım. İşte sana bir koyun parası. Bununla beğen, beğendiğin koyunu al; ister ağıla kapa, ister çobana sal. Kırk gün sonra bu koyunun yününden kırk, derisinden bürk isterim. Daha daha, kanından kan, canından can isterim. Gene de koyunumu diri, paramı geri isterim. Bu sayıp döktüklerimi yerine getirebilersen gayri lamı cimi yok, kâhyalığı avucunda bil.”...

1.b. ...bu para ile akşama sabaha doğuracak bir koyun alırsın; yünlü, yapağılı bir koyun. Karaman'ın karasından olursa bir yerine iki kuzu verir sana. Kırk gün koyunu sağar, sütünü satar, parasını para edersin Bey'in. Yününü, yapağını da okutup dokutur, bir kırk yaptırırsın ona... Ha, iki kuzudan birini canından candır der verirsin, birini de kanından kandır der, yatırıp kesersin; derisinden bürk, etinden de kebab yapar, götürürsün. Böylece Bey'in her dediği yerini aldıktan sonra koyunu diri, parasını da geri verirsin, olur biter...

2.a. 'Yokuş olmasına yokuş ama yarı yere kadar ben seni taşıyım, yarısından sonra da sen beni taşırsın olur biter.'

2.b. 'Yokuşu görünce yarı yere kadar ben seni taşıyım, yarısından sonra da sen beni, dedi öyle mi? Bu sözle o, biraz ben dereden tepeden bahsederim; biraz da sen, derken yol yorgunluk duymadan yokuşun başını buluruz, demek istemiş...'

3.a. "Toprakları bol olsun ama bu adamların hepsi öldü mü yaşayanları da var mı?" diye sormasın mı!

3.b. Bunlar öldü mü, yaşıyor mu?" demesine gelince bu daha büyük bir söz! Burada yatanların hepsinin adı sanı unutulup gitti mi? Yoksa yaptıkları iyiliklerle, işledikleri işlerle adı kalanlara karışanlar da var mı, demek istemiş;

Herhangi bir metin herhangi bir ifade somut anlamı kadar sade ve yalın olamaz. Her metin, her ifade görünen ilk anlamından başka anlamlar içerir. Örneğin; “12:00’de buluşuyoruz.” ifadesi kesinlikle 12:00’yi kastederken “12:00 gibi buluşuyoruz.” ifadesi asla kesinlik kastetmez. Aksine 12:00 bir ihtimal olur ve erkende olabilir geç de olabilir anlamlarını taşır. Bu; “Evde bazı işlerim var bitmesine bağlı”, “Yolda yapacağım birkaç iş var bunlara bağlı”, “Trafik sorunu var geç kalabilirim riskine bağlı” ve buna benzer anlamları taşır. 12:00’de buluşmakta geç kalma veya erken gelme ihtimali yok iken 12:00 gibi buluşuyoruz da erkende olabilir geç de olabilir beni bundan sorumlu tutma anlamı vardır.

N. Chomsky, “Dil ve Zihin” adlı eserinde bir benzer örneği şöyle vermektedir:

4 John’un içmesini uygun bulmuyorum

Bu tümce John’un içmesine ya da içme biçimine göndermede bulunuyor olabilir. Bu belirsizlik 5 ve 6 tümceleriyle değişik biçimlerde ortadan kaldırılabılır:

5 John’un birayı içmesini uygun bulmuyorum

6 John’un aşırı biçimde içmesini uygun bulmuyorum

Burada birtakım dilbilgisi süreçlerinin işe karıştığı açıktır. 4’ü aynı anda hem 5 hem de 6 biçiminde genişletemeyiz; böyle bir durumda 7’ye varırdık.

I disapprove of John’s excessive drinking the beer?

İçselleştirilmiş dilbilgimiz 4 için iki değişik soyut yapı belirler; bunların birisi 5’in temelindeki yapıyla, ötekisi de 6’nın temelindeki yapıyla bağlantılıdır. Ancak bu ayrımın tasarımı olduğu düzlem,

derin yapı düzlemidir; derin yapıları 4'te karşılaşılan yüzey biçimle eşleştirilen dönüşümler bunu gözlerden saklanmaktadır.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi söylenen her ifadenin ve her metnin okuyanda bıraktığı anlam onun algısına ve anlambilim çeşitlerine bağlı olarak algılanır.

Türkçe derslerinde anlambilim üzerinde durulmadan konunun işlenmesi ifade gücünü geliştirmedeği gibi üstbilgi gelişmesinde sağlamaz. İletişimin temel aracı olan dil, okul öncesinden itibaren daha geniş konu başlıklarıyla, müfredata girmesi gereken derslerle yeniden ele alınmalıdır.

Okumanın zihinsel bir etkinlik olarak tanımlanması ve algı, anlamlandırma, kavrama ve yorumlamayla bütünleştirilmesi, okumaya üst düzey bir anlam yüklenildiğini ve üstbilgiyle bağlantılı olduğunu bir göstermektedir. Üstbilginin gelişmesi ileri okuma seviyesiyle ilişkilidir. Üstbilgi stratejisini geliştirmek için okuma çalışmalarına önem verilmelidir. Bireyin ilgi ve ihtiyacına yönelik metinler kullanılmalıdır. Özellikle masal ve masal tekerlemeleri hem ilgi çekici hem de öğreticidir. Ana dili eğitiminde Türkçe dersine ait bütün kazanımlar edebi metinlerle eğlenceli ve estetik bir biçimde çocuklara aktarılabilir. Kurgulanmış metinlerden daha etkileyici olan halkın dilinden verilmiş doğaçlama metinler ders dışında da öğrenciye verilmelidir.

Doğan, üstbilgi öğrenmede kullanılan stratajilerden ikisi rol yapma ve model olma tekniklerinin etkili olduğunu açıklar. Masalların döşeme bölümünde tekerlemelerde olaylar ve kahramanlar vardır. Bu kahramanın başından geçen olaylar o toplumun yüzyıllar boyu birikmiş tecrübesini gösterir. Bu tecrübe eğitimde bireyi rol yapma ve model yapma becerisini geliştirir. Amerika'yı yeniden keşfetmek yerine edinilmiş tecrübelerden faydalanmak bireyin hayatta en az zarar görmesini sağlar. Doğruyu yanlış, iyiyi kötüyü daha kolay öğrenir. Dramatizasyon varsayımsal olarak o kişinin belli bir durumda nasıl düşündüğünü, hissettiğini veya tepkide bulunduğunu ortaya koyar. (2013, Akt. Doğan)

Döşeme tekerlemeleri; toplumun ahlak yapısını, inanç temellerini, toplumdaki adet gelenek ve görenekleri, normları, toplumsal hiyerarşiyi, kalıplaşmış kültür değerlerini, hayatta karşılaşılabilecek çeşitli sorunları ve çözümleri, tarihi, felsefi, sosyolojik, psikolojik, siyasi, ekonomik, sanatsal ve benzer disiplinleri kapsar.

Göstergebilim, metafor, sembol gibi ifade gücünü geliştiren ve algıyı geliştiren alanlara sahiptir. Dil kodlamaları yönünden zengin olan döşeme tekerlemeleri eğitimin önemli araçlarından biridir.

KAYNAKLAR/REFERENCES

- A. Çakıroğlu, Üstbilgi, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(2), 2007.
- A. Doğan, Üstbilgi ve Üstbilgiye Dayalı Öğretim. Middle Eastern & African Journal of Educational Research, 3, 2013
- A. Duymaz, Sihar Şiirlerinin Bir Türü Olarak Alkışlar. Millî Folklor, 45,1990.
- A. Duymaz, Türk Folklorunda Dış Ruh Tasarımı. bilig, 45, 2008.
- A. F. Birkan, "Masal Estetiği", Timaş Yayınları, ISBN:975-362-606-1,2009.
- A. Kocaman, Anlambilim Sorunları. Dilbilim Araştırmaları, 1992.
- A. S. Candan, Üstbilgisel Kuram ve Tarih Öğretimi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 13, 2005.
- A. Yıldırım, Renk Simgesiliği ve Şeyh Gâlib'in Üç Rengi, Millî Folklor, 72, 2006.
- B. Durbilmez, Batı Trakya Türk Halk Kültüründe Mitolojik Sayılar, Mythological Numbers in the Turkish Folk Culture in Western Thrace, 3(1), 2011.
- B. Durbilmez, Nahçıvan Türk Halk Davnışlarında Mitolojik Sayılar, Turkish Studies, 3(6),2008.
- B. Ögel, "Türk Mitolojisi", Türk Tarih Kurumu Basımevi, 5, ISBN: 9761628572, 2014.

- B.Vardar, “Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü”, ABC Kitapevi,1, ISBN: 9789750903618, 1998.
- D. Aksan, “Anlambilim” Bilgi Yayınevi, 1, ISBN: 9752206281,2016.
- D. Özlem, “Max Weber’de Bilim ve Sosyoloji”, Notos Kitap,1, ISBN 978-605-2389-02-7,2017.
- E. C. Güney, “Masallar”, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982.
- E. İpek, “Türk Masalları”, Karanfil, 1, ISBN: 9756195758, 2017.
- F. Bulut, ‘Metinlerarasılık’ Kavramının Kuramsal Çerçevesi, Edebî Eleştiri Dergisi, 2, 2018.
- G. Özsoy, Üstbiliş, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(4), 2008.
- G. Ülgen, “Kavram geliştirme: Kuramlar ve uygulamalar”, Nobel Yayın Dağıtım, 4, ISBN: 9755916200, 2004.
- H. H. Tunçbilek, Mevlânâ’da Vahdet-î Vücûd Telâkkisi, Harran Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, 18, 2007.
- I. Almond, “İbni Arabi ve Derrida, Tasavvuf ve Yapısöküm. (K. Filiz,Çev.)” İdea,2, ISBN: 978-975-539-712-2, 2016.
- N. Chomsky, “Dil ve Zihin (A. Kocaman, Çev.)” Bilgesu, 3, ISBN: 9789944795326,2018.
- N. Tezel, “ Türk Masalları”, Bilgi Kültür Sanat, ISBN: 9789944425803, 2017.
- M. N. Önal, Türkçe’nin Öğretimi ve Öğretiminde Oyun Tekerlemelerinin Yeri ve Önemi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9, 2002.
- M. Ö. Oğuz, “Nasreddin Hoca: İki Yaklaşım, Bir Problem” – “Nasreddin Hoca Fıkralarında Varyant Sorunu”, Türk Dünyası Halk Biliminde Yöntem Sorunları, Akçağ Yayını, 2000.
- M. Rıfat, “Göstergebilimin ABC’si”, Say Yayınları, 4, ISBN: 9754688160, 2014.
- S. Çift, Bektâşî Geleneğinde Vahdet-i Vücûd ve İbnü’l-Arabî, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, 23, 2009.
- T. Ekiz, Alımlama Estetiği mi Metinlerarasılık mı? Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 47, 2007.
- V. Çelebi, Gündelik Dil Felsefesi ve Austin’in Söz Edimleri Kuramı, Beytulhikme An International Journal of Philosophy,4, 2014.